

PSIXOLINGVISTIKADA O‘ZLIK HISSI

Andijon davlat chet tillar instituti
Filologiya va tillarni o‘qitish
nemis tili 301-guruh talabasi
Parpiyeva Diloru Murodjon qizi
Ilmiy maslahatchi: **Kabulova U.S.**

Annotatsiya: Mazkur maqolada psixolingvistikada o‘zlik hissi va uning til orqali shakllanishi o‘rganiladi. O‘zlik hissi insonning til bilan o‘zini idrok etishi jarayonida muhim rol o‘ynaydi. O‘zbek adabiyotida o‘zlik hissining aks etishi ham tahlil qilinib, til va shaxsiy identifikatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik haqida fikrlar yuritiladi.

Kalit so‘zlar: *psixolingvistika, lingvistika, sintez, tilshunoslik, differensial, kriminalistka.*

Аннотация: В данной статье рассматривается чувство идентичности и его формирование посредством языка в психолингвистике. Чувство идентичности играет важную роль в процессе восприятия человеком самого себя посредством языка. Также анализируется отражение чувства идентичности в узбекской литературе, обсуждается связь языка и личностной идентичности.

Ключевые слова: *психолингвистика, лингвистика, синтез, лингвистика, дифференциал, криминология.*

Abstract: This article examines the sense of identity and its formation through language in psycholinguistics. The sense of identity plays an important role in the process of a person's perception of himself through language. The reflection of the sense of identity in Uzbek literature is also analyzed, and the connection between language and personal identity is discussed.

Key words: *psycholinguistics, linguistics, synthesis, linguistics, differential, criminology.*

Psixolingvistika – nutqning hosil bo‘lishi, shuningdek, nutqni idrok etish va shakllantirish jarayonlarini ularning til tizimi bilan o‘zaro bog‘lanishi holatida o‘rganuvchi fan; psixologiya va lingvistikaning sintezidan paydo bo‘lgan. P. Inson nutqiy faoliyati modelini va psixofiziologik nutqiy shakllanishini ishlab chiqib, ularni psixologik eksperimentlar yo‘li bilan tekshiradi. Tadqiqot manbayi bo‘yicha tilshunoslikka yaqin bo‘lgan psixolingvistika o‘z tekshirish usullari bo‘yicha

psixologiyaga yaqin turadi. Unda o‘zaro bog‘lanishli eksperiment, “semantik differensial” kabi va boshqa eksperimental usullar qo‘llanadi¹.

Psixolingvistika bir qator amaliy masalalar [ona tili, ayniqsa, xorijiy tilni o‘rgatish; maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy tarbiyasi va logopediya masalalari; miyadagi nutqiy markazlar kasalliklari klinikasi; nutqiy ta’sir ko‘rsatish muammolari (xususan ommaviy axborot vositalari faoliyatida va targ‘ibot ishlarida); sud psixologiyasi va kriminalistika (mas., kishilarni ularning nutq xususiyatiga qarab tanib olish, aniqlash); mashina tarjimai hamda nutqiy axborotni EHMga kiritish muammolari va boshqa]ni nazariy jihatdan tushuntirish zarurati tufayli o‘tgan asrning 60-yillarida paydo bo‘lgan. Psixolingvistika termini o‘tgan asrning 60-yillari o‘rtalarida Amerikalik olimlar tomonidan amaliyotga kiritilgan². O‘zbekistonda ushbu sohada bir qancha ishlar bajarilgan bo‘lsada, haqiqiy ma’nodagi psixolingvistik tadqiqotlar endigina boshlanmoqda. O‘z-o‘zini hurmat qilish bu o‘z qadr-qimmatiga yoki qobiliyatiga ishonchdir³. O‘z-o‘zini hurmat qilish o‘zi haqidagi e’tiqodlarni (masalan, „men sevaman“, „men loyiqman“), shuningdek, g‘alaba, umidsizlik, mag‘rurlik va uyat kabi hissiy holatlarni o‘z ichiga oladi. Smith va Mackie (2007) buni shunday ta’riflagan: „O‘z-o‘zini anglash — bu biz o‘z-o‘zimiz haqida nimani o‘ylashimizdir; o‘z-o‘zini hurmat qilish — bu o‘z-o‘zini ijobiy yoki salbiy baholash, o‘z-o‘ziga qanday munosabatda bo‘lishdir“, o‘z-o‘zini hurmat qilish jozibali psixologik konstruksiyadir, chunki u akademik muvaffaqiyat, baxt, nikoh va munosabatlardan qoniqish va jinoiy xatti-harakatlar kabi ma’lum natijalarni bashorat qiladi. O‘z-o‘zini hurmat qilish ma’lum bir xususiyatga ko‘ra yoki global miqyosda qo‘llanishi mumkin. Psixologlar odatda o‘z-o‘zini hurmat qilishni doimiy shaxsiy xususiyat sifatida ko‘rishadi (o‘zini o‘zi hurmat qilish xususiyati), ammo normal, qisqa muddatli o‘zgarishlar ham mavjud. *O‘z-o‘zini hurmat qilishning sinonimlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi: o‘z-o‘zini qadrlash, o‘z-o‘zini sevish, o‘z-o‘zini ardoqlash.*

Endi psixolingvistikada o‘zlik hissini birgalikda ko‘rib chiqsak⁴:

Psixolingvistika til va ong o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni o‘rganadi. Ushbu fan doirasida o‘zlik hissi muhim o‘rin tutadi, chunki shaxsning o‘zligini idrok etishi til orqali shakllanadi va ifodalanadi. Psixolingvistika, insonning o‘zligini qanday anglayotgani va bu jarayon tilga qanday aks etishini o‘rganadi. Shu nuqtayi nazardan, til nafaqat aloqa vositasi, balki shaxsiy identifikatsiyani ifodalovchi kuchli omil hisoblanadi.

¹ Xabibullayev H. Psixolingvistika asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2008.

² Vigotsky L.S. Thought and Language. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.

³ Karimov A. Til va o‘zlik: Psixolingvistik tahlil. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.

⁴ Леонтьев А.А. Психоллингвистика ва маданий идентификация. – Москва: Наука, 1999.

O‘zlik hissi, ya’ni insonning o‘zini bilishi va anglash jarayoni psixolingvistikada til bilan chambarchas bog‘liq. O‘zlikni idrok qilish va tilni o‘zlashtirish jarayonlari birgalikda rivojlanadi. Psixolingvistik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, insonning til orqali o‘zligini ifodalashi ularning shaxsiy tajribalariga bog‘liq. Shu ma’noda, til shaxsning o‘zini tanitishi, o‘z fikr va his-tuyg‘ularini ifodalashi uchun vosita hisoblanadi⁵.

Til orqali o‘zlikni ifodalash jarayoni insonning kognitiv rivojlanishi, uning madaniyati va ijtimoiy muhitiga asoslangan. Masalan, odamlar o‘z ona tillarida fikrlashadi va bu tilda o‘z shaxsiy tajribalarini ifoda etadilar. Psixolingvistik nuqtai nazardan, o‘zlikning tilda aks etishi ko‘p qatlamli jarayondir. Bu jarayon shaxsning ichki dunyosini, his-tuyg‘ularini va ijtimoiy o‘rnini aniqlashga yordam beradi.

O‘zbek adabiyotida o‘zlik hissi muhim mavzulardan biri bo‘lib, ko‘p asarlarda o‘zlikni izlash va tushunish jarayonlari aks etadi. Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy⁶ kabi yozuvchilar o‘z asarlarida shaxsiy tajribalarni va milliy o‘zlikni chuqur ifoda etganlar. Ularning asarlarida qahramonlar o‘z shaxsi⁷y identifikatsiyalarini izlaydi va milliy o‘zlikni til orqali namoyon qiladi. Bu, o‘z navbatida, milliy madaniyat va o‘zlikni mustahkamlashda tilning qanday ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, psixolingvistika doirasida o‘zlik hissi insonning til orqali o‘zini anglash va ifodalash jarayoni bilan bog‘liqdir. Til shaxsning o‘zini anglashida, o‘zini boshqa insonlar orasida qaysi o‘rinda ekanligini tushunishida va ijtimoiy hayotda o‘zlikni ifodalashida muhim vositadir. Shu nuqtayi nazardan, tilning o‘zlik hissini shakllantirishdagi o‘rni chuqur o‘rganishga loyiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xabibullayev H. Psixolingvistika asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2008.
2. Karimov A. Til va o‘zlik: Psixolingvistik tahlil. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
3. Navoiy A. Xamsa. – Toshkent: Adabiyot, 1991.
4. Qodiriy A. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 1999.
5. Vigotsky L.S. Thought and Language. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
6. Леонтьев А.А. Психоллингвистика ва маданий идентификация. – Москва: Наука, 1999.
7. Benveniste, E. Problems in General Linguistics. – Coral Gables: University of Miami Press, 1971.

⁵ Benveniste, E. Problems in General Linguistics. – Coral Gables: University of Miami Press, 1971.

⁶ Qodiriy A. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 1999.

⁷ Navoiy A. Xamsa. – Toshkent: Adabiyot, 1991.